

Marja Riihelä

Erikoistutkija, VATT

Risto Sullström

VTL

Matti Tuomala

Professori, Tampereen yliopisto

VEROPOLITIikka HUIPPUTULOJEN JA -VARALLISUUDEN TAUSTALLA – ONKO PIKETTYN KUVAAMA KEHITYS NÄHTÄVISSÄ SUOMESSA?

1990-luvun laman jälkeisellä kymmenvuotisjaksolla Suomen tuloerojen kasvu oli OECD-maiden nopeinta. Erityisesti 1990-luvun loppupuolella tapahtunut ylimpien tulojen kasvu verojärjestelmämme vauhdittamana oli poikkeuksellista Suomen taloushistoriassa. 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tuloerot näyttävät asettuneen pysyvästi korkeammalle tasolle. Ei liene yllättävää, että ylimpien tulo-osuuksien ennätysellinen kasvu näkyy myös ylimpien varallisuusosuuksien kasvuna. Onko näin ollen Thomas Pikettyn (2014) ennakoima kehitys kohti ”kuponinleikkaajien” yhteiskuntaa nähtävissä Suomessa? Olemme koonneet tähän artikkeliin Suomea koskevaa tietoa Pikettyn mallin avaintekijöistä. Näyttää selvästi, että ainakin keskimäärin varallisuuden tuotto on ollut jaksolla 1987–2009 suurempi kuin käytettävissä olevien ja bruttotulojen kasvu. Tällä perusteella voi sanoa, että ainakin reitti Pikettyn ennakoimaan kehityksen on myös Suomessa avattu.

Paikallaan pysyneiden tuloerojen tutkimusta kuvattiin 1980-luvulla yhtä kiehtovaksi kuin hyvin hoidetun pihanurmikon kasvun seuraaminen. Mielenkiinto aihepiiriin heräsi 1990-luvun puolivälin jälkeen, kun tuloerot kääntyivät reippaaseen kasvuun erityisesti USA:ssa, mutta myös monissa muissa kehittyneissä maissa kuten Suomessa. **PIKETTYN** (2014) kirja toi ilmiölle vielä aiempaa laajempaa huomiota.

Pitäisikö tulo- ja varallisuuserojen kehityksestä olla huolissaan? Jos tulo- ja varallisuuseroilla on väliä, niin miksi sitten? Syitä on useita. Ensinnäkin tulo- ja varallisuuserot ovat voineet kehittyä epäreilusti. Toiseksi tulo- ja varallisuuseroilla on haitallisia vaikutuksia talouteen ja yhteiskuntaan ylipäänsä. Kolmanneksi vaikka kumpapaakaan noista kahdesta edellä olevaa syystä ei olisikaan, niin huono onni talouden lamoissa, geeniarpajaisissa jne. antaa perusteet tavoitella tulo- ja varallisuuserojen kaventamista.

Vaikka monet kannattavat jossain mielessä tasa-arvoa, erimielisyyttä on siitä, minkä suhteen tasa-arvoa tulisi tarkastella. Joidenkin mielestä tuloerot ovat pahasta, elleivät ne ole välttämättömiä jonkin lopullisen tavoitteen kannalta. Tätä voisi kutsua ”kannustinperusteluksi”. Monet taas painottavat mahdollisuuksien tasa-arvoa lopputuloksen sijasta. Mahdollisuuksien tasa-arvoa ei kuitenkaan voi erottaa jo toteutuneista tulo- ja varallisuuseroista. Yksi tapa nähdä eriarvoisuus on se, tuottaako se harmia yhteiskuntaan vai ei. Hyötykö yhteiskunta siitä, että pieni osa sen jäsenistä on hyvin rikkaita?

Ihmisten eettiset näkemykset tuloerojen suotavuudesta vaihtelevat melkoisesti. Myös oikeudenmukaisuusteorioiden kirjo on melkoinen. Voidaan esimerkiksi filosofi **ROBERT NOZICKIN** (1974) tavoin väittää, ettei henkilöiden kunakin hetkenä nauttimissa tuloissa ole mitään mielenkiintoista etiikan näkökulmasta. Tulonjakaumalla ei hänen mukaansa ole eettistä ulottuvuutta, jos siihen on päädytty vapaasti toimivien markkinoiden tai vapaaehtoisten sopimusten myötä eli jos prosessi on reilu tai oikeudenmukainen Nozickin antamassa merkityksessä¹.

Nozickille prosessi on tärkeä, ei lopputila. On selvää, ettei julkisen sektorin toteuttama tulojen uudelleenjakso sovi tähän libertaariseen kuvaan. Nozickin järjestelmä on sopusoinnussa vain ns. minimivaltion kanssa (yövärtijavaltio). **KENNETH ARROW** (1978) on esittänyt erittäin tyrmäävän kritiikin Nozickin teoriasta. Arrow korostaa sitä, miten henkilökohtaisen varallisuuden arvo riippuu ympäröivästä yhteiskunnasta. Yksityisessä omistuksessa ja käytössä olevalla varallisuudella on käyttöä vasta osana yhteiskuntaa. Siksi näin luotu yksityinen ylijäämä pitää Arrown mukaan käyttää muuta yhteiskuntaa hyödyttävään uudelleenjaksoon.

Kuvitellaan tilanne, jossa tietyn ryhmän tulot pysyvät reaalisesti ennallaan ja jos muut ryhmät kasvattavat omaa osuuttaan. Olisimmeko valmiit pitämään tällaista tuloerojen kasvua eettisesti hyväksyttävänä? Nozick hyväksyisi sen, jos kaikki reilun vaihdon ehdot toteutuvat. Ne, jotka hyväksyvät Pareto-periaatteen² ainoaksi eettiseksi ohjeeksi, eivät tietenkään näe mitään pahaa tällaisissa tuloerojen muutoksissa.

1 (1) Oikeudenmukaisuus alkuvarannoissa (omistusoikeus) eli alkutilaa koskevaa periaate. (2) Oikeudenmukaisuus alkuvarantojen vaihdossa (vapaaehtoinen vaihto). (3) Aikaisempien epäoikeudenmukaisuuksien oikaisu.

2 Pareto-periaate (heikko-versio) sanoo, että jos jokainen pitää vaihtoehtoa x parempana kuin vaihtoehtoa y, niin yhteiskunnan tulee valita vaihtoehto x. Se on saanut nimensä Vilfredo Paretosta (1848–1923), joka tutki mm. tulonjakoa ja politiikan teoriaa.

Moni ei kuitenkaan olisi valmis hyväksymään politiikkaa, jonka seurauksena rikkaimpien henkilöiden tulotaso tai varallisuus moninkertaistuu muiden tulojen pysyessä ennallaan. Suomalaisessa tulojakokeskustelussa voi kuitenkin nähdä piirteitä paretolaisen näkemyksen hyväksymisestä. Ehkä historian tunnetuin paretolaisen näkemyksen kriitikko oli antiikin Kreikan filosofi **PLATON** (1972). Kenenkään varallisuus ei Platonin mukaan saisi olla neljää kertaa suurempi kuin yhteiskunnan köyhimmän jäsenen. Muussa tapauksessa yhteiskunnan vakaus voisi järkkäyä.

Taloustieteen normatiivisessa tutkimuksessa, ennen kaikkea optimaalisen verotuksen teoriassa, keskeiset taustalla olevat eettiset teoriat ovat utilitarismi ja **JOHN RAWLSIN** (1971) maximin- tai eroperiaate. Vaikka ne ovat monelta osin erilaisia, niillä on kuitenkin sama keskeinen lähtökohta, niin sanottu asset-egalitarismi, jossa ihmisen ominaisuudet (taidot, kyvyt tms.) oletetaan yhteiseksi omaisuudeksi.

Oikeudenmukaisuusperiaate on sopimus, joka määrittelee, miten yhteistä omaisuutta olevien taitojen jakaumasta saadut hyödyt jaetaan ihmisten kesken. Mutta miten ihmisen etu tulisi määritellä? Nähdäänkö ihmisen etu hyötynä kuten utilitarismissa (kriteerinä; hyötysumman maksimointina), perushyödykkeenä kuten Rawlsin ajattelussa (kriteerinä; ero- tai maximin-periaatteena) vai jonakin muuna?³ **AMARTYA SENIN** (1985) mukaan ihmisen etua ei tule nähdä hyötynä eikä hyödykkeinä vaan seikkana, jota hän kutsuu ihmisen kyvyksi toimia (capability to function). Hyötysumman maksimointi ja maximin-periaate (ero-periaate) eivät itsessään anna selkeää ohjenuoraa siitä, millaiset tulo- ja varallisuuserot ovat suotavia. Kytkemällä nuo periaatteet siihen, miten talouden ajatellaan toimivan, eli ”talouden malliin”, voimme jo sanoa enemmän. ”Optimaalinen” tuloveroteoria on esimerkki tällaisesta kytkennästä. Sen perusteella voimme sanoa jo enemmän, minkälaista uudelleenjakopolitiikka erilaiset yhteiskunnalliset arviointiperiaatteet suosittavat.

Tässä artikkelissa tarkastelemme aluksi, miten tulo- ja varallisuuserot ovat kehittyneet viimeisten vuosikymmenien aikana Suomessa. Mikä rooli harjoitetulla politiikalla on ollut kehityksen takana? Onko Piketty ennakoima kehitys kohti ”kuponginleikkaajien” yhteiskuntaa nähtävissä Suomessa? Haluammeko varallisuuteen perustuvaan ”kuponginleikkaajien” yhteiskuntaan vai työhön/”meriitteihin” perustuvaan yhteiskuntaan? Näihin kysymyksiin yritämme vastata tässä esityksessä.

3 Ks. näistä periaatteista esim. **TUOMALA** (2009).

Yleiskuva tuloerojen kehityksestä Suomessa vuosina 1966–2012

Kuviossa 1 esitetään tuloerojen kehitys Suomessa ajanjaksolla 1966–2012 tulonjakotutkimuksissa laajasti käytetyn Gini-kertoimen avulla. Gini-kerroin saa arvoja nollan ja sadan välillä. Mitä suuremmat tuloerot ovat, sitä suuremman arvon kerroin saa. Aineistoina ovat Tilastokeskuksen vuosien 1966, 1971, 1976, 1981 ja 1985 kotitalouskohtaiset kulutustutkimukset ja vuosien 1987–2012 tulonjakotutkimuksen ns. palveluaineistot. Niissä kotitalouksien tuloja eritellään hyvin yksityiskohtaisella ryhmityksellä. Kuviossa 1 kuitenkin rajaudutaan vain kolmeen tulokäsitteeseen: tuotannontekijätuloihin, bruttotuloihin ja käytettävissä oleviin tuloihin.

Tuotannontekijätulot koostuvat palkka-, yrittäjä- ja pääomatuloista. Kun tuotannontekijätuloihin lisätään saadut tulonsiirrot, joita ovat eläkkeet, työttömyyskorvaukset ja muut sosiaaliturvaetuudet, päädytään bruttotuloihin. Kun bruttotuloista edelleen vähennetään maksetut tulonsiirrot (= välittömät verot ja veronluonteiset maksut), saadaan käytettävissä olevat tulot. Kotitalouksien saamat tulonsiirrot ja välitön verotus tasaavat tuotannontekijätuloista syntyneitä tuloeroja, mutta niiden vaikutusten voimakkuudessa on ollut ajan mittaan eroja.

$$\begin{array}{rccccccc} & & & & & \text{nettotulonsiirrot} & & \\ & & & & & \text{saadut} & - & \text{maksetut} \\ & & & & & \text{tulonsiirrot} & & \text{tulonsiirrot} \\ \text{käytettävissä} & = & \text{tuotannon-} & + & & & & \\ \text{olevat tulot} & & \text{tekijätulot} & & \text{bruttotulot} & & & \end{array}$$

Viimeisten 30 vuoden aikana tuloerojen kehityksessä erottuu kolme ajanjaksoa (esim. **RIIHELÄ ET AL.** 2005b; **RIIHELÄ ET AL.** 2010). Vuodesta 1966 vuoteen 1976 tulonjako tasoittui melkoisesti. Sekä käytettävissä olevien tulojen että bruttotulojen Gini-kertoimet laskivat selvästi. Seuraavana jaksona tuloerot pysyivät lähes muuttumattomina, kunnes 1990-luvun puolivälissä tapahtui trendin jyrkkä kääntyminen. Jaksolla 1995–2005 Suomen tuloerojen kasvu oli OECD-maiden nopeinta (**OECD** 2011).

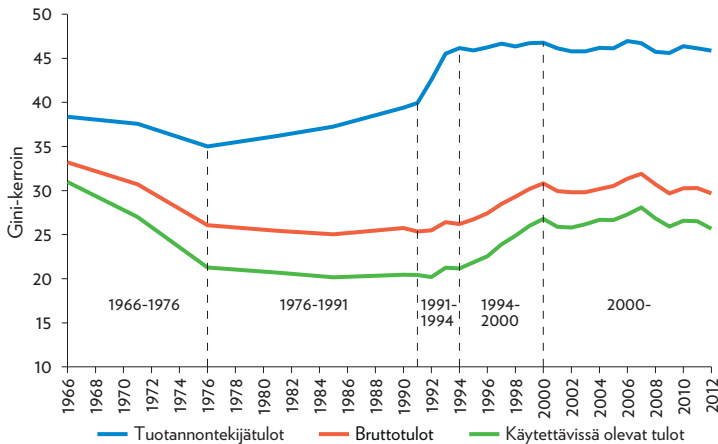
Tuotannontekijätulojen Gini-kertoimet taas ovat nousseet vuodesta 1976 lähtien. Niissä tapahtui voimakas hyppäys 1990-luvun alussa. Tämän selittää laman aiheuttama työttömyys, koska työttömien tuotannontekijätulot romahtivat palkkatulojen pudottua nollaan. 1990-luvun keskivaiheilta lähtien tuotannontekijätulojen Gini-kerroin on pysynyt lähes samana.

Kuviosta 1 voi myös päätellä tulonsiirtojen, välittömien verojen ja veronluonteisten maksujen tuloja uudelleen jakavat vaikutukset. Siirtyminen ylimmältä käyrältä keskimäiselle kuvaa tulonsiirtojen vaikutusta. Havaitaan, että tulonsiirrot ovat edistäneet tulojen uudelleenjakoa voimakkaasti. Havaitaan myös, että 1990-luvun puolivälin jälkeen tämä vaikutus on selvästi pienentynyt. Tämä on tapahtunut osaksi siksi, että

työttömyys on alentunut, jään kuitenkin lamaa edeltävää aikaa korkeammaksi ja osaksi sosiaaliturvaetuksien leikkauksien seurauksena.

Välittömien verojen ja sosiaaliturvamaksujen tulojakovaikutus näkyy siirryttäessä keskimmaiselta käyrältä alimmalle. Käytävissä olevien tulojen Gini-kertoimessa ei ole otettu huomioon välillisten verojen kuten esimerkiksi arvonlisäveron vaikutusta. Ne huomioon ottavista tutkimuksista (JÄNTTI 2009; SULLSTRÖM JA RIIHELÄ 1996) tiedetään välillisten verojen lisänneet tuloeroja. Niin ikään julkisesti tarjottujen hyödykkeiden, ns. yhteiskunnallisten palvelujen, kuten terveydenhoidon, koulutuksen ja erilaisten sosiaalipalveluiden vaikutus ei näy kuvion Gini-kertoimissa. Ne ovat kaventaneet osaltaan tuloeroja (LINDQVIST 2009).

Kuvio 1. Gini-kertoimet vuosina 1966–2012, %.

Lähteet: Riihelä et al. 2005b (päivitetty); Tilastokeskus, Kulutustutkimus 1966–1985 ja Tulonjakotilasto 1987–2012.

Aineistoina ovat Tilastokeskuksen vuosien 1966, 1971, 1976, 1981 ja 1985 kotituloskohtaiset kulutustutkimukset, vuosien 1987–2012 tulojakotutkimuksen ns. palveluaineistot ja varallisuusaineistot 1987–2009. Kun tarkastellaan tuloeroja kotitaloustasolla, erikokoiset ja rakenteeltaan erilaiset kotitaloudet pitää saada vertailukelpoisiksi. Seuraavissa kuviossa tulomuuttujat on määritelty OECD-kulutussyksikköä kohden. Ns. ekvivalenttitulo saadaan, kun kotitalouden tulomuuttuja on painotettu kotitalouden jäsenmäärällä ja otantapainolla. OECD-kulutussyksikkö on muodostettu seuraavasti: Ensimmäinen aikuinen saa painon 1, seuraavat yli 17-vuotiaat painon 0,7 ja alle 18-vuotiaat painon 0,5. Kahden aikuisen ja kahden lapsen kotitaloudessa on siten 2,7 kulutussyksikköä. Tunnuslukujen määrittämisessä on käytetty otanta- ja henkilöpainoja. Eri vuosien tulot ovat euromääräisiä, ja ne on saatu reaalisiksi elinkustannusindeksin avulla.

Tulokymmenykset (desiilit) ja niihin liittyvät prosenttipisteet on muodostettu kotitalouksien kulutussyksikköä kohti lasketun tulon perusteella. Kun tulonsaajat laitetaan heidän tulojensa mukaiseen järjestykseen, niin heistä suurituloisimmat 10 prosenttia kuuluvat ylimpään tulokymmenykseen eli 10. desiiliin. Laskelmissa on erityistä huomiota kiinnitetty ylimpiin tuloihin, so. ylimpään 10. desiiliin ja desiilin sisällä vielä suurituloisimpiin 5 prosenttiin ja 1 prosenttiin.

Keskimääräiset veroasteet on laskettu verojen prosenttiosuutena bruttotuloista. Verot koostuvat kaikista välittömistä veroista (tulovero valtiolle, varallisuusvero, tulovero kunnalle, kotitalouden korkotulosta maksamat lähdeverot, kuolinpesän tulo- ja kunnallisvero, katumaksu ja kiinteistövero) ja veronluonteisista maksuista (sosiaaliturvamaksut, työ- ja yrittäjäeläkemaksut, elatusapu ja maksettujen tulonsiirtojen oikaisuerät). Kotitalouksien kulutuksen kautta maksamat välilliset verot eivät ole mukana.

Tulokehitys eri ryhmissä, eli keille kasvun hedelmät menivät

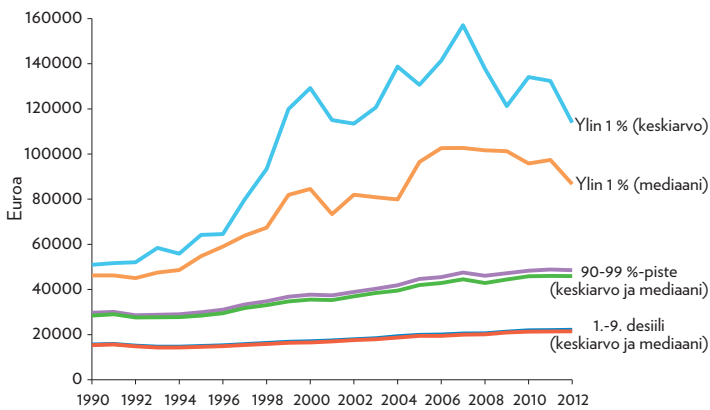
Suomessa ja monissa muissa maissa kasvun hedelmistä on entistä suurempi osuus mennyt huipputuloisille. Ylimmät tulo-osuudet (ennen kaikkea ansiotuloja kevyemmin verotetuiksi pääomatuloiksi muunnon ansiosta) ovat kasvaneet voimakkaasti 1990-luvun loppupuoliskolta 2000-luvun alkuun (RIIHELÄ ET AL. 2005a). Suomessa vuodesta 1993 vuoteen 2000 käytävissä olevien tulojen kokonaiskasvusta meni ylimmälle 1 prosentille tulonsaajista noin viidennes. USA:ssa vuosina 1971–2007 50 prosenttia meni ylimmälle 1 prosentille.⁴

Kuviosta 2 nähdään, miten reaaliset käytävissä olevat tulot ovat kehittyneet keskimäärin eri tulokymmenyksissä (desiileissä) ja suurituloisimmassa 1 prosentissa tulonsaajista. Tulokset ovat hämmäntäviä. Tulot eivät ole juurikaan kasvaneet alimmissa desiileissä. Ylimmässä tulonsaajakymmenyksessä kasvu käynnistyi laman taituttua 1990-luvun puolivälin jälkeen.

⁴ USA:ssa kyseessä on veroa edeltävä tulo.

Keskimääräinen kasvu ylimmässä desiiilissä oli kuitenkin vaatimatonta verrattuna ylimpää yhteen prosenttiin, joka teki 1990-luvun jälkimmäisellä puoliskolla irtioton muista. Ylin 1 prosentti kaksinkertaisti keskimääräiset reaaliset käytettävissä olevat tulonsa viime vuosikymmenen jälkimmäisellä puoliskolla. Jos mennään vielä ylemmäs 1 promilleen, kasvu oli aivan omissa lukemissaan. Sen voi päätellä jo siitä, että kuviossa 2 ylimmän yhden prosentin keskiarvo ja mediaani ovat loitonneet toisistaan. Toisin kuin keskiarvoon mediaaniin (ko. ryhmän keskimmäisen tulonsaajan tuloihin) ei vaikuta kaikkein suurituloisimpien tulojen kasvu.

Kuvio 2. Reaaliset käytettävissä olevat tulot vuosina 1990–2012. Mediaani ja keskiarvo eri prosenttipisteissä ja ylimmässä 1 prosentissa, 2012 hinnoin.

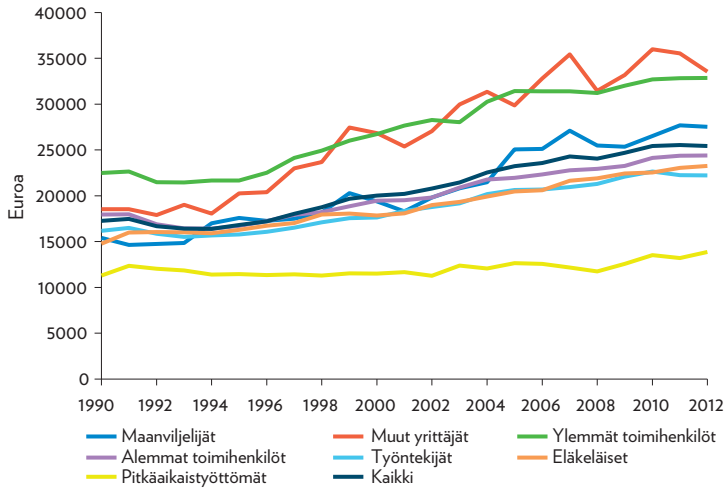

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 1990–2012.

Kuviosta 3 nähdään, miten eri sosioekonomisten luokkien keskimääräiset reaalitytulot kehittyivät 1990-luvulla. Kuvio paljastaa varsin selvästi, että pitkäaikaistyöttömien kotitalouksien keskimääräiset reaalitytulot kehittyivät varsin vaatimattomasti. Muut ryhmät jakoivat kasvun hedelmät. Työntekijöiden ja eläkeläisten keskimääräinen tulokehitys on ollut viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana lähes identtistä.

Erityisesti yrittäjien keskimääräinen tulokehitys on ollut huomattavasti ripeämpää kuin muiden ryhmien. Vielä 1990-luvun alussa ylimpien toimihenkilöiden keskimääräiset tulot olivat selvästi yrittäjien vastaavia korkeammat. 1990-luvun puolivälissä yrittäjät saavuttivat ylimmät toimihenkilöt. Erityisesti voidaan havaita, että keskimäärin yrittäjät olivat 1990-luvun alkupuoliskolla lähempänä työntekijöiden tulotasoa. 2000-luvun lopulla tulotaso on keskimäärin verrattavissa ylempiin toimihenkilöihin.

Kuvio 3. Sosioekonomisten luokkien keskimääräiset reaalitytulot 1990–2012 (käytettävissä olevat tulot viitehenkilön sosioekonomisissa ryhmissä, OECD-skaala), 2012 hinnoin.

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 1990–2012.

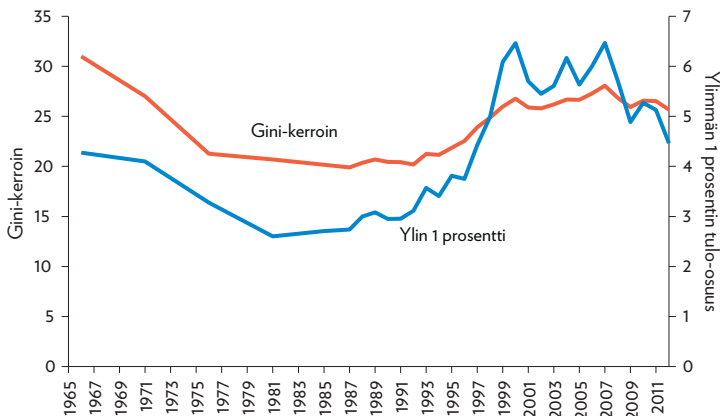
Monissa maissa, joissa ylimpiä tuloja saaneiden tulo-osuuksien kehittymistä on tutkittu, on havaittu niiden noudattavan U:n muotoista käyrää pitkällä aikavälillä. Esimerkiksi USA:ssa ja Isossa-Britanniassa ylimpien tulonsaajaryhmien tulo-osuuksien pienentyminen pysähtyi 1970-luvulla, minkä jälkeen 1980-luvulta lähtien ne ovat voimakkaasti kasvaneet. Alenevaan kehitykseen vaikutti progressiivinen verotus, joka oli pitkään esteenä ylimpien tulonsaajaryhmien pääomatulo-osuuksien kasvulle.⁵ 1970- ja 1980-luvulla verouudistukset näissä maissa vähensivät verotuksen uudelleenjakovaikutuksia.

Taitekohdat ovat selvästi nähtävissä USA:n ja Ison-Britannian ylimpien tulojen aikasarjoista. Isossa-Britanniassa pääministeri Thatcherin valtaan tullessa tehtiin suuri veroreformi, jossa verotus muuttui vähemmän uudelleenjakavaksi. Tämän jälkeen ylempien tuloluokkien osuus on trendinomaisesti kasvanut. USA:ssa taitekohta oli presidentti Reaganin suuri veroreformi 1986.

⁵ Ks. esim. PIKETTY JA SAEZ (2003) USA:ssa ja ATKINSON (2002) Isossa-Britanniassa.

Tuloerojen mittaaminen tulo-osuuksilla: Tavallisesti tuloerojen kasvu raportoidaan ns. Gini-kertoimen kasvuna, kuten kuviossa 1. Asiaan vihkiytymättömille kerroin ei paljoakaan sano. Se ei myöskään paljasta, missä osassa tulojakaumaa muutokset ovat tapahtuneet. Kuvio 4 paljastaa sen, ettei Gini-kerroin reagoinut yhtä voimakkaasti tuloerojen kasvuun 1990-luvun loppupuoliskolla kuin tulo-osuusmitta. Tämä taas johtuu siitä, että Gini-kerroin antaa hyvin pienen painon ylimmissä tuloissa tapahtuville muutoksille. Kuvio 4 viestittää, miten tärkeää on myös tietää, missä jakauman kohdassa muutokset tapahtuvat. Tulo-osuusmitat antavat selvästi konkreettisemmän kuvan tuloeroista kuin Gini-mitta. Erityisesti 1990-luvun loppupuolella tapahtunut ylimpien tulojen ja siitä seurannut ylimpien tulo-osuuksien kasvu (veron jälkeisten tulojen) oli poikkeuksellista Suomen taloushistoriassa.

Kuvio 4. Gini-kerroin ja ylimmän yhden prosentin tulo-osuus.

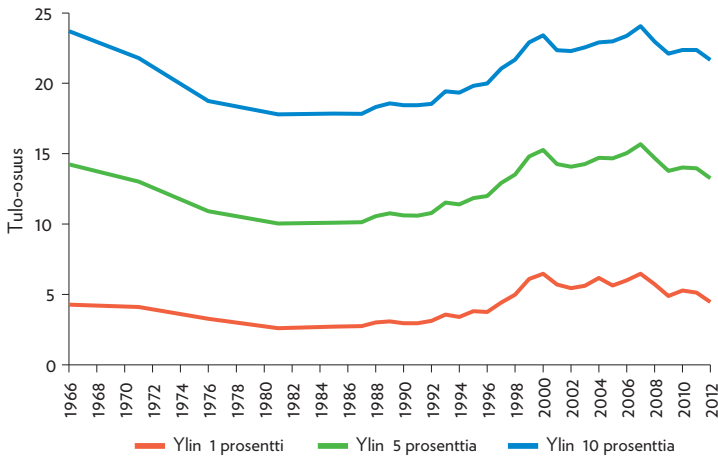

Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimukset 1966–1985 ja Tulonjakotilastot 1987–2012.

Kuvio 5 kuvaa tulo-osuuksien kehitystä. Suurituloisin 10 prosenttia tulonsaajista, noin 500 000 henkilöä, kasvatti tulo-osuuttaan koko kakusta. Tämä ei vielä ole uutinen. Kun vuonna 1990 alin 40 prosenttia tulonsaajista sai noin 27 prosenttia ja vuonna 2000 reilut 24 prosenttia tuloista, niin ylin desiili sai noin 18 ja 23 prosenttia (RIIHELÄ ET AL. 2005b).

Suurituloisin prosentti kasvatti vuodesta 1990 vuoteen 2000 tulo-osuutensa yli kaksinkertaiseksi. Sen osuus kasvoi melkein saman verran kuin alimman 70 prosentin laski. Jälleen ylimmässäkin prosentissa ylin kymmenes, promille koko väestöstä, moninkertaisti osuutensa. Samanaikaisesti alimmat tuloryhmät (alin 20 prosenttia

Kuvio 5. Ylimpien tulonsaajaryhmien käytettävissä olevien tulojen osuudet kaikista käytettävissä olevista tuloista vuosina 1966–2012, %.

Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimukset 1966–1985 ja Tulonjakotilastot 1987–2012.

tulonsaajista) menettivät osuuttaan. Pitkäaikaistyöttömien kotitalouksille reaalitytulot jopa laskivat (kuvio 3).

Mikä selittää tuloerojen kehityksen?

(i) Teknologia ja globalisaatio suosineet koulutettuja

Historiassa ylimpien tulonsaajaryhmien tulo-osuuksia ovat yleensä muuttaneet erilaiset shokit kuten lamat ja sodat. Teknologiset murrokset ovat myös vaikuttaneet kehitykseen. Paljon huomiota saanut Kuznets-käyrä (**KUZNETS** 1955) perustuu juuri teknologiseen muutokseen. Sen mukaan teollisen murroksen alkuvaiheessa tuloerot kasvavat ja myöhemmin yhteiskunnan sopeutuessa tuloerot alkavat tasoittua.

Viime vuosikymmenet eivät ole kehittyneissä maissa olleet sopusoinnussa alkuperäisen Kuznets-käyrän kanssa. Tästä syystä jotkut ovat esittäneet siitä uudelleentulkinnan. Tämän näkemyksen mukaan 1990-luvulla olisi alkanut teolliseen vallankumoukseen verrattava uusi vaihe. Suosittu teknologiaselitys on myös ollut informaatioteknologian aikaansaama ja koulutettuja suosiva muutos työelämässä, joka on aiheuttanut palkkaerojen kasvua. Palkkatuloerot eivät kuitenkaan ole Suomessa juuri kasvaneet, joten Suomen tuloerojen muutosta tuo ilmiö ei selitä.

Teknologia- ja globalisaatioselityksissä tuloerot ja niiden kehitys nähdään pelkätään kysynnän ja tarjonnan lopputuloksena. Konventioita, sosiaalisia normeja ja muita

sosiaalisia voimia ei oteta lainkaan huomioon kysyntään ja tarjontaan perustuvassa analyysissä. Kysyntä ja tarjonta asettavat tietyt rajat palkkaeroille ja sosiaaliset voimat (esimerkiksi palkkaneuvottelut) määräävät, mihin palkkaerot asettuvat näiden rajojen sisällä.

Myös empiirinen näyttö puuttuu: kaikissa kehittyneissä maissa tuloerojen kasvu ei ole ollut niin voimakasta kuin esimerkiksi USA:ssa ja Isossa-Britanniassa, vaikka ne ovat kokeneet saman teknologisen muutoksen ja globalisaation.

Ns. marginaalituottavuus-teorian mukaan joidenkin huipputulot heijastavat heidän suurta panosta talouteen. Tämä teorian uskottavuus on etenkin finanssikriisin myötä entisestään heikentynyt.

(ii) Nousukausi lisää tuloeroja

Konsernijohtaja Björn Wahlroosin mukaan ”yleensä taloudessa ei mene hyvin, elleivät tuloerot kasva” (Prima 8/2007). Empiriasta ei löydy tukea sille, että näin käy automaattisesti. Suomessakin tulojen kasvu oli voimakkaampaa 1966–1990 ajanjaksolla kuin 1990–2012. Sen sijaan tuloerokehitys oli täysin päinvastainen (ks. kuvio 10).

Talousnobelisti Robert Solowin näkemys eroaa edellisestä. Hän totesi: ”Talouden kasvu voi johtaa tuloerojen kasvuun, jos suuri yleisö näin sallii”. . .” Jos julkisen vallan politiikka verotuksen ja julkisten ohjelmien kuten koulutuksen ja terveydenhoidon kautta vastustaa tuloerojen kasvua, talouskasvu ei johda lainkaan tuloerojen kasvuun” (YleTV1, 24.8.2009).

(iii) Sosiaalisten normien muuttuminen

On myös kiinnitetty huomiota sosiaalisten normien muuttumiseen. **JOHN KENNETH GALBRAITH** (1967) kuvasi järkevää yritysjohtoa rajoittavaa sosiaalista normia. 1950-luvulla yritysjohtajat USA:ssa olisivat voineet tehdä rahaa, mutta sosiaaliset normit estivät tämän. Selvästikin Galbraithin 1960-luvulla tunnustama normi väistyi USA:ssa 1990-luvun pörssikapitalismissa. Normit ovat murtuneet myös Suomessa.⁶

Heijastaako tuloerojen kasvu kunakin aikakautena vallassa olevien poliittisten voimien arvostuksia? 1980-luvulla ja 1990-luvun alkupuolella Gini-kerroin oli nousut niissä OECD-maissa, joissa hallitus koostui keskusta- ja oikeistopuolueista tai pelkästään oikeistopuolueista. Gini-kerroin oli taas laskenut maissa, joissa hallitukset koostuivat joko keskustan ja sosiaalidemokraattien koalitiosta tai pelkästään sosiaalidemokraateista. Kumpi on syy ja kumpi seuraus? Valitaanko vasemmistolaisemmat hallitukset niissä maissa, joissa on vallalla egalitarisemmat sosiaaliset normit? Alkavatko tuloerot kasvaa oikeistohallitusten tultua valtaan, koska niiden johtajat eivät

⁶ Ylimpien tulojen huiman kasvun selittäjinä on myös käytetty ns. ”the winner-takes-all-society-idea” (voittaja vie kaiken) ja ”superstar-teorioita”. Näiden seikkojen empiiristä merkitystä on hankala arvioida. Ne tuskin ovat kaikkein merkittävimpiä tekijöitä.

pane painoa taloudelliselle tasa-arvolle? Suomen näkökulmasta voi olla hankalaa oppia OECD-maiden kokemuksista, koska mikään edellä olevista hallituskoalitioiden permutaatioista ei sovi Suomen tapaukseen.

(iv) Verotuksen progressiivisuuden voimakas vähentyminen. Suomi 1993 veroreformin jälkeen

Kaikki edellä olleet seikat selittävät jonkin osan tuloerojen kasvusta Suomessa, mutta yhteen laitettunakaan ne eivät anna kovin hyvää selitystä. **ANTHONY ATKINSON** (2000) on selittänyt kehittyneiden maiden erilaista tuloerojen kehitystä sillä, että julkinen valta on näissä maissa harjoittanut erilaista uudelleenjakopolitiikkaa. Julkisen vallan keinoista tärkein ylimpiin tuloihin vaikuttanut keino on ollut progressiivinen verotus.

Niin meillä kuin monissa muissakin maissa progressiivisen verotuksen roolia on viime vuosikymmeninä heikennetty. Veropolitiikan muutokset selittävät Suomen tapausta eniten. Kuvioista 6, 7 ja 8 havaitaan, että verotus keveni ajanjaksolla 1993–2000 eniten suurimpien tulojen kohdalla. Tärkein selitys tälle kehitykselle on vuonna 1993 omaksuttu eriytetty tuloverotus. Siinä ansiotuloja verotetaan progressiivisesti. Vuonna 1993 pääomatuloja alettiin verottaa suhteellisella veroprosentilla, joka oli aluksi 25 prosenttia ja nousi myöhemmin 29 prosenttiin. Vuoden 1993 veroreformin seurauksena tulojen koostumus alkoi muuttua hyvin radikaalisti ylimmissä tuloryhmissä. Entistä suurempi osuus ylimmistä tuloista muuttui pääomatuloiksi. Ne eivät suinkaan olleet kaikki aidosti pääomatuloja. Verojärjestelmän ansiosta erityisesti varakkaat yrittäjät pystyivät muuntamaan tulojaan pääomatuloiksi. Verojärjestelmän uudelleenjakovaikutus väheni ennennäkemättömästi 1990-luvun loppupuolella. Järjestelmän isoja ongelmia olivat:

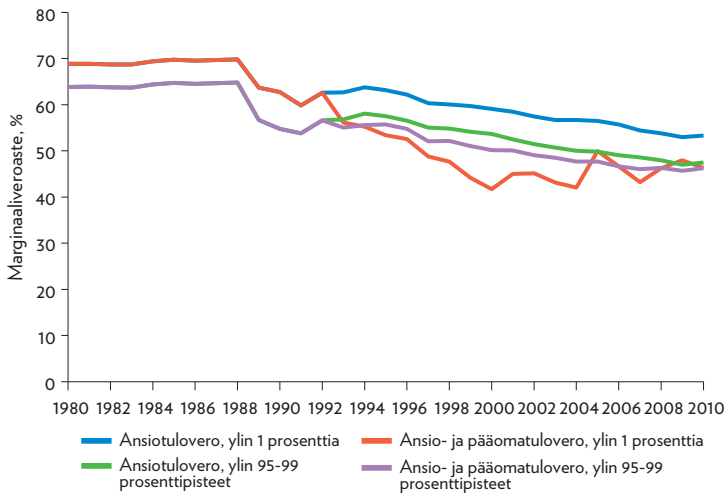
- (i) ansiotulon ja pääomatulon erottelu erityisesti listaamattomissa (pörssin ulkopuolisissa) yhtiöissä (holding-yhtiöt, asianajajat, lääkärit, tilitoimistot, konsultit jne.) ja
- (ii) kannustin muuntaa korkeamman veroasteen ansiotuloja alhaisemman veroasteen pääomatuloksi eli tulojen muunto.

Vuoden 2005 muutos, jolloin otettiin käyttöön 90 000€/9%-säätö (verovapaa osinko voi olla 9 prosenttia nettovarallisuudesta mutta enintään 90 000 euroa), ei ongelmia korjannut. Vaikka verottoman osingon ensimmäismäärän rajoja on muutettu (vuonna 2012) ja täysin verottomien osinkojen saanti on poistettu (vuonna 2014), tulojen muuntomahdollisuus säilyi edelleen.

Vuoden 1993 veroreformin jälkeen lyhyessä ajassa suurituloisimman yhden prosentin ryhmässä rajaverot putosivat reilusta 60 prosentista lähelle 40 prosenttia ja keskimääräiset verot taas putosivat noin 45 prosentista noin 30 prosenttiin. Ylimmät tulo-osuudet siis kasvoivat Suomessa samaan aikaan kun ylimmät rajaveroasteet ja keskimääräiset veroasteet alenivat (ks. kuviot 6 ja 7).

Verojärjestelmämme on suosinut osakeyhtiöitä. Se tarjoaa hyvin voittoa tuottavan yrityksen omistajalle ison kannustimen muuntaa tulojaan keveämmin verotettaviksi

Kuvio 6. Marginaaliveroasteet ylimmässä yhdessä prosentissa ja 95–99 prosenttipisteissä vuosina 1980–2010.

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto ja JUTTA-malli.

pääomatuloiksi. Suomessa omaksuttiin esimerkiksi Ruotsista poiketen järjestelmä, joka kannustaa erityisesti pienosakeyhtiön nettovarallisuuden (jonka perusteella pääomaksi katsottava osuus lasketaan) kasvattamiseen ja näin ollen vääristää pääoman kohdentumista (ks. **LINDHE ET AL.** 2002). Samalla se voi olla hyvin ankara huonommin tuottavien yritysten omistajille. Heidän verotuksensa voi olla jopa ankarampaa kuin vastaavan suuruisten ansiotulojen verottaminen.

Vuosi 1993 oli selvä taitekohta Suomessa, kuten tämä kirjoituksen kuviot ja taulukot osoittavat. Nykyinen verojärjestelmämme on mahdollistanut huipputulot, erityisesti pääomatulot. Sen sijaan USA:ssa ylimpien tulonsaajien tulo-osuuksien viimeaikainen kasvu selittyy ensisijaisesti ylimpien ansiotulojen kasvuna (yritysjohtajat, urheilijat, viihdetaitelijat yms.; ks. **PIKETTY JA SAEZ** 2003). Kaikissa maissa ylimpiä tuloja saaneiden tulo-osuudet eivät ole kasvaneet. Mielenkiintoinen poikkeus on Hollanti, missä läpi 1990-luvun esimerkiksi tulonsaajien ylimmän 1 prosentin tulo-osuus pysyi lähes vakiona, hieman alle neljässä prosentissa (**ATKINSON JA SALVERDA** 2005).

Tulojen koostumus ja ylimmät tulot

Tulojen koostumuksessa tapahtui merkittävä muutos 1990-luvun puolivälin jälkeen. Pääomatulojen osuus kaikista tuloista kasvoi voimakkaasti. Tulojen koostumus muuttui

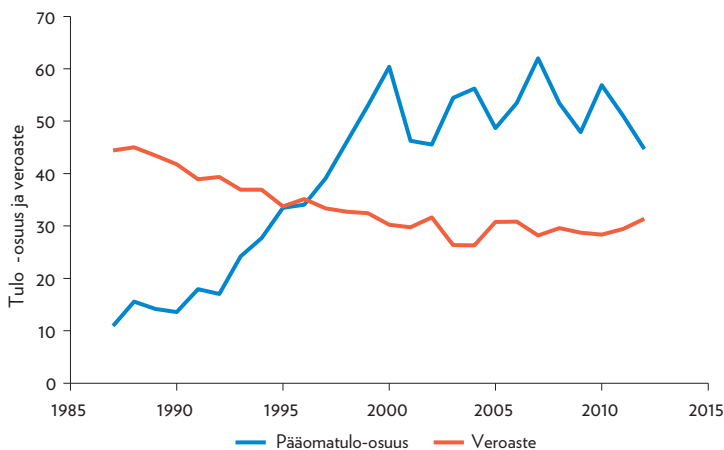
sitä enemmän mitä korkeampiin tuloihin mennään. Vuonna 1990 suurituloisimmassa prosentissa tulonsaajista pääomatulojen osuus tämän ryhmän kaikista tuloista oli 14 prosenttia, ja vuonna 2000 se kävi 60 prosentissa vaihdellen tämän jälkeen 50 ja 60 prosentin välillä (kuvio 8). Samanaikaisesti yrittäjätulojen osuus ylimmässä prosentissa putosi 17 prosentista 6 prosenttiin. Palkkatulojen osuus tässä ryhmässä putosi vastaavana ajanjaksona 60 prosentista 40 prosenttiin.

Kuviosta 7 huomataan, miten ylimmän yhden prosentin veroasteen aleneminen ja pääomatulojen osuuden kasvu ajoittuvat samaan jaksoon. Kuviot 7–9 kumoavat myös varsin yleisen harhakäsityksen, että ylimpien tulojen huikea kasvu olisi johtunut optiotuloista. Nuo tulothan lasketaan ansiotuloiksi. Kuviot 8 ja 9 osoittavat, että varakkaimmat yrittäjät ovat käyttäneet verojärjestelmämme suomia mahdollisuuksia pääomatulo-osuuksiensa kasvattamiseen.

Verojärjestelmällä ei ole vaikutusta pelkästään tulojen uudelleenjakoon. Se vaikuttaa myös investointeihin. Tästä vallitsee yksimielisyys. Erimielisyyttä on siitä, miten tämä vaikutus näkyy. Osinkotulojen verotuksen vaikutuksesta yrityksen investointeihin on kiistelty alan tutkimuksessa. Uudemman näkemyksen mukaan osinkojen verottaminen ei vaikuta yritysten investointipäätöksiin. Jos osinkojen verotusta kevennetään, osingon saajien vero kevenee, eikä mitään muuta tapahdu. Yritysten investointipäätökseen vaikuttaa jakamattomien voittojen verotus.

CHETTYN JA SAEZIN (2004) tutkimus USA:n osinkoverojen alentamisesta vuonna 2003 tukee tätä näkemystä. Samalla se tuo esille, miten osinkojen verotus voi myös muuttaa hyvin radikaalisti osingonjakopolitiikkaa. Tunnettu ja paljon käytetty esimerkki on Microsoft, joka alkoi vasta veromuutoksen jälkeen jakaa osinkoja.

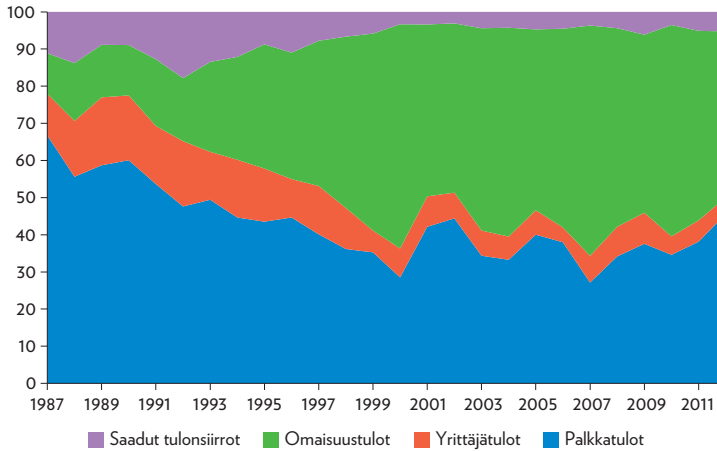
Kuvio 7. Ylimmän yhden prosentin keskimääräinen veroaste ja pääomatulo-osuus.

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 1987–2012.

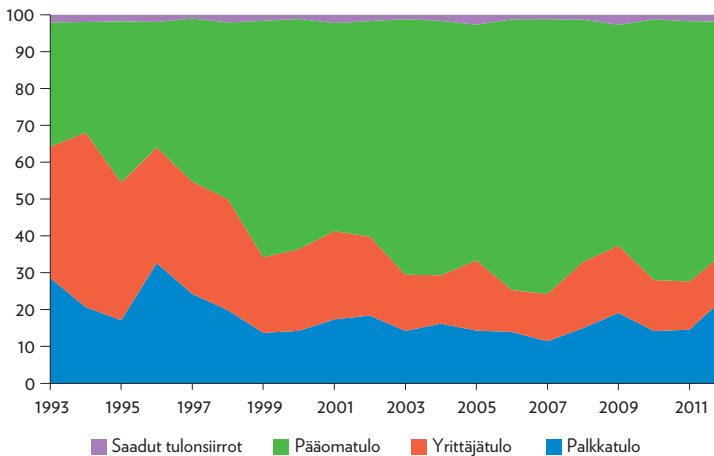
Chetty ja Saezin havaitsemat ilmiöt löytyvät myös Suomen vuoden 1993 vero-reformin jälkeisestä tilanteesta. Osinkotulot kasvoivat valtavasti. Miksi osinkotulot kasvoivat ennen näkemättömällä tavalla ja vastaavasti yrittäjätulot laskivat uuden verojärjestelmän aikana? Miksi osinkotulot kasvoivat aivan eri nopeudella kuin voitot?

Kuvio 8. Ylin 1 prosentti: Kaikki tulot.

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 1987–2012.

Kuvio 9. Ylin 1 prosentti: Yrittäjät.

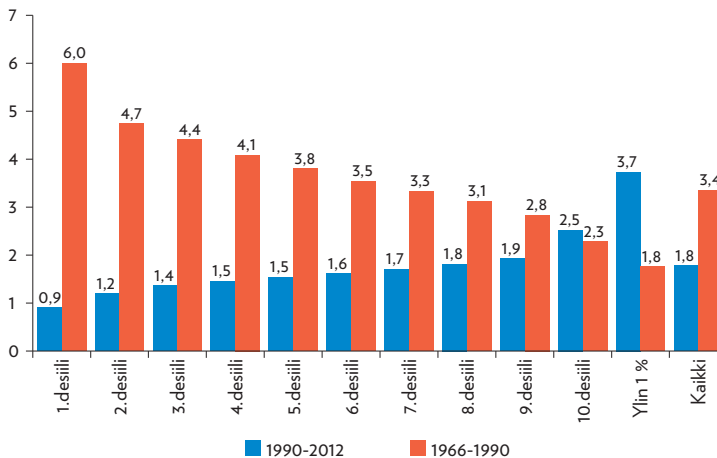
Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 1993–2012.

Osinkotulojen lisääntyminen kasvatti myös varallisuuseroja. Varallisuusveron poistaminen vuoden 2006 alusta ”täydentää” sopivasti rikkaiden rikastumista edelleen. Verojärjestelmään liittyy myös se, että investointien osuus bkt:sta ei ole palannut lähimainkaan sille tasolle mitä se oli ennen 1990-luvun lamaa. Voi kysyä, mikä on ollut verojärjestelmän rooli.

Mitä on tapahtunut uudelleenjaolle?

Kuviosta 10 huomataan, että markkinatuloerojen tasoittaminen (verojen ja tulonsiirtojen kautta) kasvoi Suomessa 1960-luvulta aina 1990-luvun alkuun asti, ja huomattakoon, että tämä tapahtui voimakkaan talouskasvun aikana. Sen jälkeen kasvun hedelmät on jaettu epätasaisemmin: käytettävissä olevien tulojen erot ja suhteellinen köyhyys ovat kasvaneet.

Kuvio 10. Käytettävissä olevien tulojen kasvu 1966–1990 ja 1990–2012.

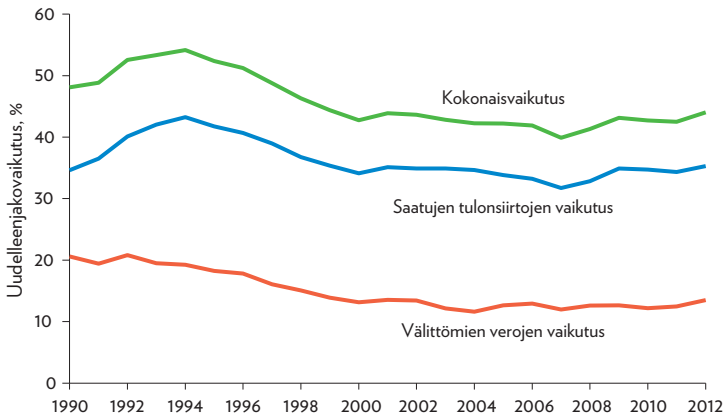

Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimukset 1966–1990 ja Tulonjakotilastot 1990–2012.

Kuviossa 11 kuvataan, miten uudelleenjako on muuttunut aikavälillä 1990–2012. Havaitaan, että 1990-luvun laman aikana tulonsiirtojen uudelleenjakovaikutus aiheutti selvän nousun uudelleenjaossa. Vähitellen työttömyyden hellitettyä vaikutus pieneni. Kuviosta 11 huomataan myös, että tulonsiirtojen tuloeroja kaventava vaikutus on nykyisen taluskriisin aikana suurin piirtein samaa luokkaa kuin vuonna 1990, jolloin työttömyysaste oli vain 3 prosenttia. Nyt se on liki kolme kertaa suurempi. Kuvio 11

vahvistaa, miten verotuksen keveneminen suurissa tuloissa on vähentänyt voimakkaasti ansio- ja pääomatuloverotuksen uudelleenjakovaikutusta. Vaikutus on vähentynyt noin 40 prosenttia tultaessa 2000-luvulle.

Kuvio 11. Uudelleenjako verojen ja tulonsiirtojen kautta aikavälillä 1990–2012.

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 1990–2012.

Tärkein ero suhtautumisessa tulojen uudelleenjakoon tai tuloerojen kaventamiseen verojen ja tulonsiirtojen kautta näyttäisi olevan ihmisten uskomuksissa siitä, miksi rikkaat ovat rikkaita ja köyhät köyhiä.⁷ Ne, joiden mukaan menestys riippuu kovasta työstä tai halukkuudesta ottaa riskiä, suhtautuvat nihkeästi uudelleenjakoon. Jos taas menestyksen uskotaan riippuvan peritystä varallisuudesta ja asemasta, sosiaalisista suhteista, sattumasta jne., kannatetaan uudelleenjakoa.

Miksi asenteet uudelleenjakoon ovat muuttuneet, vai ovatko ne? **GEORGIADISIN JA MANNINGIN** (2012) mukaan tuloerojen kasvu antaa rikkaille enemmän valtaa taistella uudelleenjakoa vastaan. Rahoitetaan sellaista toimintaa (esimerkiksi vaalikampanjoita) missä ihmisiä taivutellaan näkemään sekä kannustimien tärkeys että rikkaat ja heidän liiketoimintansa (big business) työllistävinä hyväntekijöinä.

Entä mikä vaikutus on ollut finanssikriiseillä tuloeroihin? Suomen ja Pohjoismaiden kriisissä 1990-luvun alussa tuloerot olivat lähes muuttumattomat (Suomi ja Norja) ennen kriisiä. Tuloerot lähtivät kasvuun melko pian kriisin syvimmän kohdan jälkeen. Miksi? Oliko niin, että kriisiä edeltänyt sääntelyn purkaminen yhdessä verojärjestelmän muutoksen (1993) kanssa vauhditti ylimpien tulo-osuuksien kasvua?

⁷ Ks. **FORMA ET AL.** (2007), joka on Suomea koskeva kyselytutkimus.

Varallisuuserot Suomessa

Verrattuna tuloeroihin tiedämme verraten vähän varallisuuseroista ja niiden kehityksestä sekä Suomessa että muualla. Tiedämme kuitenkin sen verran, että varakkaimman prosenttien omistusosuus on tyypillisesti moninkertainen tai jopa monikymmenkertainen heidän väestöosuuteensa nähden. Varallisuuserot kuitenkin kaventuivat monissa maissa viimeisen sadan vuoden aikana. Tähän kehitykseen vaikuttivat erilaiset mullistukset, kuten sodat, ja ennen kaikkea progressiivinen verotus. Tuloerojen kehityksen tavoin muutos toiseen suuntaan on jo tapahtunut monissa maissa, myös Suomessa. **PIKETTYN** kirjan englanninkielinen versio (2014) toi laajaa julkisuutta näille ilmiöille.

Varallisuuden kasautuminen varsin harvojen haltuun nostaa esiin kaksi ilmeistä kysymystä. Mitä etuja varallisuudesta voidaan johtaa ja millaista taloudellista valtaa se tuo mukanaan? Vastaus riippuu siitä, millaisia oikeuksia varallisuus tuo ja missä muodossa varallisuus on. Tärkeimpinä varallisuuden ulottuvuuksina voi pitää sen tuomaa oikeutta tuloon, kontrolliin ja omistuksen siirtämiseen. Varallisuusveron poistamisen yhteydessä vuonna 2005 näistä asioista ei juurikaan Suomessa keskusteltu.

Sen sijaan perintöveron jatkuvat poistamisvaatimukset ovat synnyttäneet jonkin verran keskustelua. Perinteisesti vasemmistolainen näkemys on korostanut, että varallisuuserojen voimakas kasvu on epäoikeudenmukaista ja että se vääristää poliittista järjestelmää suosien varakkaimpia. Oikeistolaisen näkemyksen mukaan varallisuuserojen kasvu on luonnollinen ja välttämätön seuraus maailmassa, jossa tarjotaan kannustimia yrittäjyyteen ja varallisuuden kasaamiseen. Uudelleenjako progressiivisella verotuksella heikentäisi kannustimia ja koko taloutta.

Varallisuudesta koituvien etujen vähättely kuuluu myös oikeistolaiseen suhtautumiseen, kuten **J. K. GALBRAITH** (1967) on osuvasti todennut: *“Vauraudesta on omat etunsa, eivätkä usein esitetyt päinvastaiset väitteet ole koskaan osoittautuneet kovin vakuuttaviksi”*. Jotta yhteiskunnallinen keskustelu näistä kysymyksistä olisi ylipäänsä mahdollista ja hedelmällistä, tarvitaan tietoa varallisuuden keskittymisen taustalla olevista voimista. Riittävän pitkät ja yhdenmukaiset aikasarjat varallisuuserojen kehityksestä ovat tärkeä osa tätä tietoa. Suomessa tällainen tietopohja on olemassa. Tosin varallisuusveron lakkauttamisen takia vuoden 2005 jälkeen tätä tietoa ei enää saada.

Vaikka varallisuuserojen empiirinen tutkimus on ollut vähäistä, teoreettisella ja soveltavalla tutkimuksella on pitkä historia⁸. Teoreettisten mallien ohella on paljon käytetty simulointimalleja. Niiden tarkoitus on pyrkiä mahdollisimman hyvin jäljittä-

⁸ Monet tutkijat ovat kehittäneet stokastisia malleja joiden avulla on mahdollista aikaansaada varallisuusjakaumia, joiden ”ylähäntä” noudattaa Pareto-jakaumaa. **MEADE** (1964, 1975) kehitti varallisuusjakauman analysointiin tarkoitetun kehikon, jota **STIGLITZ** (1969) kehitti edelleen kytkemällä sen Solowin kasvumalliin. Myöhemmin **ATKINSON JA HARRISON** (1978) kytkivät mukaan sukupolvien väliset yhteydet.

mään olemassa todellisia empiirisiä varallisuusjakaumia. **ATKINSONIN** (1971) tutkimus oli ensimmäinen tällainen yritys.

Mitä tiedämme varallisuuseroista Suomessa?

Varallisuuserojen arviointiin ei Suomessa ole vastaavia mahdollisuuksia kuin tuloerojen arviointiin. Varallisuusverotietojen perusteella tiedämme jotakin varallisuuseroista ja etenkin ylimmistä varallisuusosuuksista. **TUOMALA JA VILMUNEN** (1988) arvioivat tulo- ja omaisuusverotilaston luokitellusta aineistosta varallisuusjakauman ”ylähännän” ajanjaksolle 1968–1983. He havaitsivat, että 1970-luvun puolivälin jälkeen kaikkein varakkaimmat menettivät osuuttaan kokonaisvarallisuudesta jonkin verran. Viimeinen varallisuuseroja koskeva poikkileikkaustutkimus, jossa on mukana myös kaikkein varakkaimpien varallisuus, on vuodelta 1981 (**PEKKARINEN ET AL.** 1988).

Vuosilta 1987, 1988, 1994, 1998 ja 2004 on Tilastokeskuksen varallisuustutkimuksen (TKVT) tiedot. Ne eivät ole vertailukelpoisia vuoden 1981 selvityksen kanssa ainakaan kolmesta syystä. Ensinnäkään varallisuuskäsite ei ole sama näissä kahdessa tutkimuksessa. Toiseksi Tilastokeskuksen varallisuustutkimuksen aineistossa varakkaimpien edustus otoksessa ei ole samaa luokkaa kuin **PEKKARINEN ET AL.** (1988) tutkimuksessa. Kolmanneksi varallisuustutkimuksen aineistosta saatava varallisuus on kotitalouskohtaista, kun taas Pekkarisen ym. käyttämä aineisto sisältää henkilökohtaisen varallisuuden.

Varakkaimpien varallisuuden aliarvioinnista TKVT:ssa saa hyvän kuvan, jos vertaa otoksen suurinta nettovarallisuushavaintoa 2004 ja Ylen verokoneen (2007) verotusarvojen perusteella varakkaimman 500 verotusyksikön ryhmää vuonna 2005 (viimeinen vuosi, jolloin varallisuusveron ansiosta saatiin tietoa). Näin ollen ylimmät varallisuusosuudet ovat todellisuudessa huomattavasti suurempia. Tämä seikka on syytä pitää mielessä arvioitaessa varallisuuserojen muutoksia TKVT- aineiston perusteella.

PEKKARISEN ET AL. (1988) mukaan vuonna 1981 varakkain desiili, 10 prosenttia, omisti noin puolet kaikesta verotettavasta varallisuudesta - bruttovaroista 47,9 ja nettovaroista (bruttovarot-velat) 49,2 prosenttia. Varakkain prosentti taas omisti nettovarallisuudesta 12,2 prosenttia. Varakkaimman 0,1 prosentin osuus bruttovaroista oli 2,8 prosenttia ja nettovaroista 2,7 prosenttia. Varakkaimman promillen osuus kotitaloussektorin nettovaroista on jopa hieman suurempi kuin koko köyhimmän puoliskon osuus. Tämä rinnastus osoittaa varallisuusjakauman vinouden. Varakkaimman prosentin sisälläkin varallisuuden jakautuma on melkoisen vino: huippuvarakkain prosentin kymmenesosa omistaa tämän ryhmän varoista noin yhden neljäsosan.

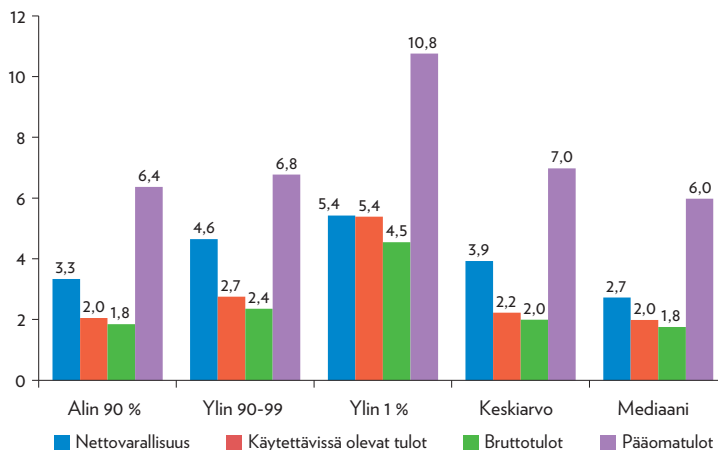
Ei liene yllättävää, että 1990-luvulla alkanut ylimpien tulo-osuuksien ennätysellinen kasvu näkyy myös ylimpien varallisuusosuuksien kasvuna. Varakkain yksi prosentti sai varallisuusveron lakkauttamisvuonna 2005 21,6 prosenttia veronalaisesta

varallisuudesta. Vuonna 1998 tuo luku oli 17,3 prosenttia. Nämä luvut ilmenevät **ROINEEN JA WALDENSTRÖMIN** (2014) tutkimuksesta. Esimerkiksi Ruotsissa varakkain yksi prosentti piti hallussaan 19,7 prosenttia koko varallisuudesta vuonna 2005 (**ROINE JA WALDENSTRÖM** 2014).

Varallisuuserot 1987–2009 TKVT:n mukaan

TKVT:n mukaan nettovarallisuus kasvoi ylimmässä 1 prosentissa vuodesta 1987 vuoteen 2009 yhteensä 220 prosenttia, kun vastaava kasvu mediaanilla oli 80 prosenttia. Varakkaimman prosentin siivu on kasvanut vuoden 1987 8,5 prosentista vuoden 2009 11,7 prosenttiin. Myös seuraava 9 prosenttia on kasvattanut osuuttaan 27,4 prosentista 31,8 prosenttiin. Alin 90 prosenttia on taas menettänyt osuuttaan 64,1 prosentista 56,5 prosenttiin. Tässäkin yhteydessä on syytä muistaa, että aineiston puutteellisuuden vuoksi ylimmän prosentin varallisuuden kasvu on vahvasti aliarvioitu.

Kuvio 12. Varallisuusaineistosta tulojen ja varallisuuden vuotuinen kasvu vuodesta 1987 vuoteen 2009. Ryhmitys luokkiin nettovarallisuuden mukaan.

Lähde: Tilastokeskus, Varallisuustutkimus.

Taulukossa 1 esitetään, miten nettovarallisuuden ja käytettävissä olevan tulon suhde on kehittynyt kahden viimeisen vuosikymmenen ajan. Jälleen on syytä korostaa, että varallisuusaineiston puutteiden takia suhde on selvästikin aliarvio. Nähdään kuitenkin,

että suhde on kasvanut. 1980-luvun lopussa tarvittiin 2,9 vuoden tulo varallisuuden kasaamiseksi. Jakson lopussa tarvittiin tuohon tehtävään 4,1 vuotta.

Taulukko 1. Nettovarallisuuden (W) suhde käytettävissä olevaan tuloon (Y), W/Y, Suomessa vuosina 1987, 1988, 1994, 1998, 2004 ja 2009, %.

1987	1988	1994	1998	2004	2009
286	288	270	318	390	410

Lähde: Tilastokeskus, Varallisuustutkimus.

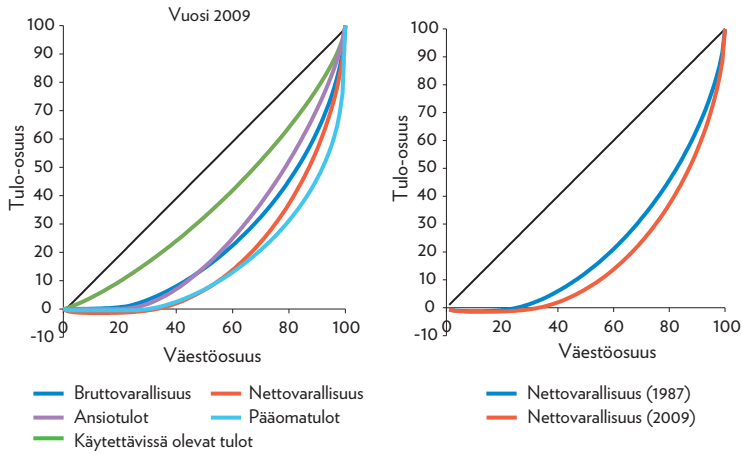
Kuviossa 13a tarkastelemme varallisuuseroja Lorenz-käyrien avulla.⁹ Siitä havaitaan, että käyrät eivät leikkaa toisiaan. Näin ollen voimme yksiselitteisesti päätellä, että varallisuuserot ovat kasvaneet vuodesta 1987 vuoteen 2009. Varallisuuserot ovat luonnollisesti suuremmat kuin tuloerot (kuvio 13b). Näin on yksinkertaisesti siitä syystä, että vanhemmat ihmiset ovat kartuttaneet omaisuuttaan kauemmin kuin nuoret. Pääomatulot voivat silti olla epätasaisemmin jakautuneet kuin varallisuus.

Varallisuusaineiston perusteella tämä on tilanne myös Suomessa. Jälleen on syytä huomauttaa aineiston puutteista varallisuuden osalta. Vuonna 2004 pääomatulojen Gini-kerroin oli 0,75 ja nettovarallisuuden 0,61 (vrt. **RIIHELÄ ET AL.** 2007). Näin ollen varallisuuserot yhdistettynä pääomatuloerojen (so. varallisuudesta saatavien tulojen erojen) kanssa vaikuttaa siihen, millaiset ovat kokonaistulojen erot. TKVT-aineistosta laskettu korrelaatio nettovarallisuuden ja pääomatulojen välillä on varsin korkea, vaihdellen 0,5:n ja 0,7:n välillä. Pääomatulojen voimakas keskittyminen varakkaimmille ja suurituloisille selittää tätä korrelaatiota.

Tulot ja säästämiserot ovat keskeisiä varallisuuserojen lisääntymisen taustatekijöitä. Kuviossa 14 nähdään, että Tilastokeskuksen kulutustutkimusaineiston perusteella arvioitu säästämisaste kasvaa tulojen mukana. Alimmissa desiileissä säästämisaste on negatiivinen ja ylimmissä desiileissä joinakin vuosina jopa 30 prosenttia. Mitä ylempää desiilissä ollaan, sitä suuremmat ovat säästämisasteet. Varallisuustutkimuksiin perustuvat säästämisasteet (varallisuuden kasvu suhteessa käytettävissä oleviin tuloihin) kertovat samaa kuin kuvio 14.

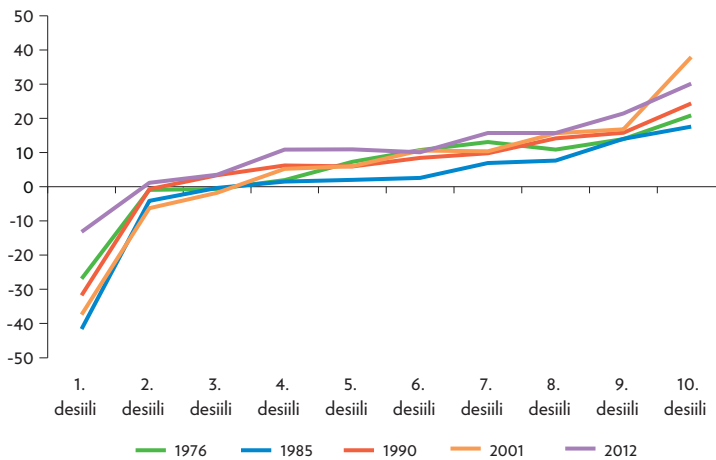
⁹ Lorenz-käyrässä (kuvio 13) vaaka-akselilla on varallisuuden saajien kertymä, kun väestö ovat järjestetty varallisuuden mukaan nousevaan järjestykseen. Pystyakselilla on varallisuuskertymä. Kuviossa 13 esimerkiksi 50 prosenttia väestöstä (x-akselin piste 50) saa 9,2 prosenttia varallisuudesta (y-akselin piste 9,2). Gini-kerroin saadaan neliön lävistäjän ja Lorenz-käyrän välisen pinta-alan ja yksikköneliön puolikkaan suhteena. Gini-kerroin saa arvoja nollan ja ykkösen välillä.

Kuvio 13 a, b. Varallisuuden ja tulojen Lorenz-käyrät.

Lähde: Tilastokeskus, Varallisuustutkimus

Kuvio 14. Säästämisaste* desiileittäin eri vuosina.

* Säästämisaste = (käytettävissä olevat tulot-kulutus)/käytettävissä olevat tulot.

Lähde: Tilastokeskus, Kulutustutkimus.

Onko Piketty ennustama kehitys nähtävissä Suomessa?

1990-luvun laman jälkeisellä kymmenvuotisjaksolla Suomen tuloerojen kasvu oli OECD-maiden nopeinta (OECD 2011). Erityisesti 1990-luvun loppupuolella tapahtunut ylimpien tulojen kasvu oli poikkeuksellista Suomen taloushistoriassa (ks. JÄNTTI ET AL. 2010). Ylimpien tulo-osuuksien voimakasta kasvua kuvaa hyvin se, että vuodesta 1993 vuoteen 2000 käytettävissä olevien tulojen kokonaiskasvusta meni suurituloisimmalle prosentille noin viidennes. 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tuloerot näyttävät asettuneen pysyvästi korkeammalle tasolle.

Voidaanko tulevaa talouden kehitystä ennustaa menneen tulo- ja varallisuuserokehityksen perusteella? PIKETTYN (2014) kirja ”Pääoma 21. vuosisadalla” tarjoaa taloushistoriaan perustuvan synteisin pääoman (varallisuuden) merkityksestä talouden ja yhteiskunnan rakenteissa. Hiukan pelkistäen Piketty mallin yksinkertaisin versio voidaan kuvata seuraavasti: Varallisuus kasvaa nopeammin kuin kansantalouden kokonaisuudessaan. Toisin sanoen sijoitettu pääoma pörssiosakkeisiin, kiinteistöihin, maahan jne. kasvaa nopeammin kuin kansantulo. Tästä eivät kärsi (ainakaan suhteellisesti) vain pienituloiset vaan myös kaikki, joilla ei ole varallisuutta.

Tulo- ja varallisuuserot eivät täten synny työmarkkinoilta vaan alkuvarallisuudesta (ml. peritystä varallisuudesta). Toisin sanoen jotta voisi sijoittaa, täytyy olla jo varallisuutta. Jos ansiotulo on ainoa tulon lähde kuten valtaenemmistöllä, ei ole toivoa saavuttaa niitä, jotka jo ovat rikkaita. Taloudellinen eriarvoisuus kasvaa, sosiaalinen liikkuvuus vähenee, taloudellinen ja poliittinen valta keskittyy.

Piketty hahmottelee kolmen kaavan avulla mahdollisen paluun plutokratiaan ja patrimonialiseen eli perimisyhteiskuntaan (so. varallisuuteen perustuvaan yhteiskuntaan) ja viime vuosisadalla esiin tulleen meritokratian (so. ansioihin perustuva yhteiskunnan) syrjäyttämisen. Vuodesta 1913 vuoteen 1980 vallitsi Piketty mukaan poikkeuksellinen ajanjakso, jolloin sodat, suuri lama, pääoman tuhoutuminen, inflaatio, korko- ja vuokrasäännöstely ja ennen kaikkea progressiivinen verotus kavensivat tuloeroja. Erityisesti nämä tekijät pienensivät suuria varallisuuksia ja tuloja.

Tämän jälkeen 1980-luvulla tilanne muuttui USA:ssa ja Isossa-Britanniassa. Tulo- ja varallisuuserot kääntyivät nousuun Thatcherin ja Reaganin hallitusten tultua valtaan. Silloin tehtiin radikaaleja leikkauksia verotukseen ja purettiin sääntelyä erityisesti rahoitusmarkkinoilla.

Piketty ennustaa (ehdolla ettei politiikkaa muuteta) omistuksen kasvun ja keskittymisen jatkuvan ja voivan kiihtyessään saavuttaa 2050-luvulla viktoriaanisen yhteiskunnan tunnusmerkit. Ennustus perustuu yksinkertaiseen päättelyyn: Jos talouskasvu on hidasta ja työvoiman neuvotteluvoima heikko, mutta omaisuuden tuotto on korkea, niin kannattaa mieluummin omistaa ja spekuloida sijoituksillaan (jos niitä

on) tai naida rahaa, eikä tähdätä vaurauteen opiskelulla, työnteolla, innovoinnilla tai riskiyrittämisellä.¹⁰

Piketty esittää kysymyksen: Haluammeko varallisuuteen perustuvaan ”kuponginleikkaajien” yhteiskuntaan vai työhön/”meriitteihin” perustuvaan yhteiskuntaan? Piketty myöntää, ettei muutaman vuosikymmenen kokemus riitä koko vuosisadan kehityksen viitoittamiseen. Onko Pikettyn skenaario väistämätön? Pikettyn mukaan se voidaan välttää reformeilla. Pikettyn lääke on varallisuuden progressiivinen verotus.

PIKETTY (2014) esittää teorian kapitalismin kehityksestä yhdistämällä henkilöllisen ja funktionaalisen (työtulon ja pääomatulon välisen) tulonjaon teorian kasvuteorian kanssa. Funktionaalinen tulonjako on ollut aina tärkeä osa kasvuteoriaa. Erityisen iso rooli Pikettyn kirjassa on henkilöllisen tulonjaon ja funktionaalisen tulonjaon kytkemisessä toisiinsa. Kun talous tulee vauraammaksi, varallisuus-tulo suhde, W/Y , kasvaa. (W/Y) :n kasvu liittyy määrätelmällisesti vauraampaan talouteen. Säästämisen ja tuottavuuden kasvaessa talous tulee pääomavaltaisemmaksi. Yksityisomaisuuteen perustuva taloudessa yksilöiden varallisuus kasvaa ja tekee ihmiset rikkaammiksi.

Piketty korostaa sitä, että rikastuminen tapahtuu omistamisella eikä työnteolla. Itse asiassa kapitalistiset yhteiskunnat ovat rakentuneet niin, että keskeinen konflikti on omistamisesta saadun tulon (pääomatulon) ja työnteolla ansaitun tulon välillä. Historiallisesti tiedämme, että omistaminen ja siitä saatu tulo ovat kaikkialla jakautuneet epätasaisemmin kuin työtulot (ks. kuvion 13 Lorenz-käyrät Suomessa). Varakkaimman yhden prosentin pääomatulo-osuus on siis suurempi kuin vastaava ylimmän yhden prosentin osuus sekä kaikissa tuloissa että erityisesti ansiotuloissa. Tämän seurauksena pääomatulojen osuuden kasvu vääjäämättä lisää henkilöiden välisiä tulo- ja varallisuuseroja.

Jos otamme lähtökohdaksi nyt jo kuuluisaksi tulleen Pikettyn epäyhtälön $r > g$ (varallisuuden tuotto on suurempi kuin kansantulon kasvuvauhti) ja jos tällöin pääomatulojen osuus kasvaa nopeammin kuin kokonaistulo, funktionaalinen tulonjako siirtyy kohti pääomaa, ja henkilöiden väliset tuloerot tulevat entistä suuremmiksi. Koska vauraissa talouksissa varallisuus/tulo-suhde, W/Y , on korkea ja jos r on suurempi kuin g , pääomatulo vähitellen dominoi ansiotuloa.

Entä empiirinen näyttö? Edeltä tiedämme, että Suomessa sekä varallisuus että tuloerot ovat kasvaneet. Kuvioista 12 saamme Suomea koskevaa tietoa Pikettyn mallin avaintekijöistä. Näyttää selvästi, että ainakin keskimäärin varallisuuden tuotto on ollut jaksolla 1987–2009 suurempi kuin käytettävissä olevien ja bruttotulojen kasvu. Tällä perusteella voi sanoa, että ainakin reitti Pikettyn ennakoimaan kehityksen on myös Suomessa avattu. ■

10 Vrt. Honoré de Balzacin Ukko Goriot’n romaanihahmo de Rastignac.

Kirjallisuus

- ARROW, K.** (1978), Nozick's Entitlement Theory of Justice, *Philosophia*, 7, 265–279.
- ATKINSON, A.B.** (1971), The Distribution of Wealth and the Individual Life-Cycle, *Oxford Economic Papers*, 23, 239–254.
- ATKINSON, A.B.** (2000), The Changing Distribution of Income: Evidence and Explanations, *German Economic Review*, 1:1, pages 3–18.
- ATKINSON, A.B.** (2002), Top Incomes in the United Kingdom over the 20th Century, mimeo, University of Oxford, Nuffield College.
- ATKINSON, A.B. & HARRISON, A.J.** (1978), *Distribution of Personal Wealth in Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ATKINSON, A.B. & SALVERDA, W.** (2005), Top Incomes In The Netherlands And The United Kingdom Over The 20th Century, *Journal of the European Economic Association*, 3, 883–913.
- CARROLL, C.** (2000), Why Do the Rich Save So Much? Teoksessa Slemrod, J. (Ed.): *Does Atlas Shrug? The Economics Consequences of Taxing the Rich*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- CHETTY, R. & SAEZ, E.** (2004), Dividend Taxes and Corporate Behaviour: Evidence from the 2003 Dividend Tax Cut, NBER Working Paper 10841.
- GALBRAITH, J.K.** (1967), *The New Industrial State*, Boston, MA: Houghton Mifflin.
- FORMA, P. & KALLIO, J. & PIRTTILÄ, J. & UUSITALO, R.** (2007), Kuinka hyvinvointivaltio pelastetaan? Tutkimus kansalaisten sosiaaliturvaa koskevistä mielipiteistä ja valinnoista, Kelan tutkimusosasto, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 189.
- GEORGIADIS, A & MANNING, A.** (2012), Spend It Like Beckham? Inequality and Redistribution in the UK, 1983–2004, *Public Choice*, 151, 537–563.
- JÄNTTI, M.** (2009), Tulonjaon ja verojen kohtaannon kehityksestä Suomessa 1985–2006. Saantitapa: http://www.vm.fi/vm/fi/05_hankkeet/05_muita_hankkeita/012_veroryhma/06_esitysaineisto/Tulonjako_Jantti-300309-muistio.pdf
- JÄNTTI, M. & RIIHELÄ, M. & SULLSTRÖM, R. & TUOMALA, M.** (2009), Trends in Top Income Shares in Finland, teoksessa Atkinson, T. & Piketty, T. (Eds.): *Top Incomes over the Twentieth Century*, Vol. II, Oxford: Oxford University Press.
- KUZNETS, S.** (1955), Economic Growth and Income in Equality, *American Economic Review*, 49, 1–28.
- LINDHE, T. & SÖDERSTEN, J. & ÖBERG, A.** (2002), Economic Effects of Taxing Closed Corporations under a Dual Income Tax, *ifo Studien* 4/2002.
- LINDQVIST, M.** (2009), Julkiset hyvinvointipalvelut osana kotitalouksien materiaalista hyvinvointia, teoksessa Ahlqvist, K. & Ylitalo, M. (toim.): *Kotitalouksien kulutus 1985–2006, Tulot ja Kulutus 2009*, Tilastokeskus.
- MEADE, J. E.** (1964), *Efficiency, Equality and the Ownership of Property*, London: Allen and Unwin.

- MEADE, J. E.** (1975), *The Just Economy*, London: Allen and Unwin.
- OECD** (2011), *An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings*, Paris: OECD.
- PEKKARINEN, J. & TAKALA, K. & TUOMALA, M. & KONTULAINEN, J.** (1988), Kotitalouksien varallisuuserot Suomessa, Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, TTT-Tutkimuksia 16.
- PIKETTY, T. & SAEZ, E.** (2003), *Income Inequality in the United States 1913-1998*, *Quarterly Journal of Economics*, 118, 1–39.
- PIKETTY, T.** (2014), *Capital in the Twenty-First Century*, Cambridge, MA and London: Belknap Press.
- PLATON** (1972), *Valtio*, Helsinki: Otava.
- RIIHELÄ, M. & SULLSTRÖM, R. & TUOMALA, M.** (2005a), *Trends in Top Income Shares in Finland*, VATT Discussion Papers 371.
- RIIHELÄ, M. & SULLSTRÖM, R. & TUOMALA, M.** (2005b), *Kuponinleikkaajien paluu; Ylimmät tulot ja niiden verotus*, *Talous & Yhteiskunta*, 33:1, 14–20.
- RIIHELÄ, M. & SULLSTRÖM, R. & TUOMALA, M.** (2007), *Varallisuuserot kasvussa*, teoksessa Taimio, H. (toim.): *Taloukasvun hedelmät*, Helsinki: TSL.
- RIIHELÄ, M. & SULLSTRÖM, R. & TUOMALA, M.** (2008), *Väärä välitön verotus*, *Talous & Yhteiskunta*, 36:2, 52–59.
- RIIHELÄ, M. & SULLSTRÖM, R. & TUOMALA, M.** (2010), *Trends in Top Income Shares in Finland 1966–2007*, University of Tampere, Tampere Economic Working Papers, Net Series no 78.
- RIIHELÄ, M. & SULLSTRÖM, R. & TUOMALA, M.** (2014), *Top Incomes and Top Tax Rates: Implications for Optimal Taxation of Incomes in Finland*. University of Tampere, Tampere Economic Working Papers, Net Series no 88.
- ROINE, J. & WALDENSTRÖM, D.** (2014), *Long-Run Trends in the Distribution of Income and Wealth*, University of Bonn, Institute for the Study of Labor (IZA), IZA Discussion Papers 8157.
- STIGLITZ, J. E.** (1969), *Distribution of Income and Wealth among Individuals*, *Econometrica*, 37, 382–397.
- SULLSTRÖM, R. & RIIHELÄ, M.** (1996), *Välilliset verot osana Suomen verojärjestelmää: Analyysi verojen vaikutuksesta kotitalouksien tulojakaumaan vuosina 1966–1990*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Keskustelualoitteita 120.
- TUOMALA, M.** (2009), *Julkistalous*, Gaudeamus.
- TUOMALA, M. & VILMUNEN, J.** (1988), *On the Trends over Time in the Degree of Concentration of Wealth in Finland*, *Finnish Economic Papers*, 1, 184–190.
- TILASTOKESKUKSEN VARALLISUUSTUTKIMUS** vuosilta 1987, 1988, 1994, 1998, 2004 ja 2009.